

Prof. dr hab. Mariusz Mielczarek

Instytut Archeologii i Etnologii PAN

Ośrodek w Łodzi

Recenzja pracy doktorskiej

mgr Dawida Borowki, Relacje minojsko-egipskie w Okresie Przedpałacowym i Okresie Starszych Pałaców w kontekście formowania się pierwszych grup elit na Krecie,

Gdańsk 2022, 595 s. (dwa tomy)

Już na wstępie recenzji pragnę stwierdzić, iż przekazana mi do oceny praca mgr. Dawida Borowki jest, w moim przekonaniu, świadectwem rozległej wiedzy Autora. Dowodem znajomość tematu, będącej nie tylko pochodną wykorzystania bogatej literatury, ogromnej pracy włożonej w zebranie i opracowanie materiału poddanego ocenie, ale także jego bardzo starannej, przemyślanej prezentacji. Zajęcie się przez D. Borówkę problemem relacji Egipt – minojska Kreta to, w pewnym stopniu, dowód odwagi badawczej, opartej jednak na głębokiej wiedzy na temat świadectw owych relacji. Ogromną Jego zasługą jest stworzenie zestawienia zabytków egipskich odnalezionych na Krecie, na stanowiskach datowanych na czas wskazany w tytule pracy (w kwestii tej kontaktował się z badaczami zagranicznymi). Praca ta nie jest wyłącznie znakomitym katalogiem znalezionych na Krecie i w Egipcie interesujących Autora zabytków. Rozprawa zawiera cenne, w szeregu tematów nowatorskie komentarze. Przedstawione w pracy wnioski końcowe mają przemyślane, umiejętnie przygotowane uzasadnienie. Ocen zaproponowanych w końcowej części dzieła nie można nie wyróżnić, nawet jeśli podejmie się z nimi dyskusję.

Podstawą opinii prezentowanych przez Doktoranta jest ogromny materiał zgromadzony przez Niego. Są to znaleziska wyrobów egipskich na Krecie oraz kreteńskich w Egipcie. Już na pierwszej stronie dysertacji zwrócił On uwagę na wędrowniki Egipcjan, które mogły wspierać dystrybucję wyrobów egipskich na Krecie. Wpływały one na powstanie kreteńskich naśladownictw wyrobów egipskich, wytworów „egipskich”. Bazując na

zgrupowanym materiale D. Borowka poddał ocenie znaleziska z Knossos, Fajstos i Malia. Zaznaczył On przy tym, że wzajemne relacje Egipt – Kreta w okresach Przedpałacowym i Starszych Pałaców nie doczekały się specjalnej dyskusji. Recenzowana praca „zapełnia te braki”. Tym bardziej, że zrealizował Autor swoją zapowiedź, iż będzie analizował problem nowych elit na Krecie. (s. 3); w opinii D. Borowki zmiany zachodziły nierównomiernie (s. 5). W pracy starano się wyjaśnić a nie jedynie opisać zachodzące procesy. To ogromny plus dysertacji.

Na pierwszym planie są jednak zabytki, które starannie zgromadzone przez Doktoranta, stanowią zasadniczą podstawę rozważań. Zebrano je skrupulatnie (co powtarzam), każdy z nich opisano i „oceniono”. Warto więc za Autorem powtórzyć, że to Artur Evans napisał już o naczyniach wykonanych na Krecie, nawiązujących do egipskich wzorów. D. Borowka, zbierając materiał z Krety i z Egiptu stworzył w dużej części nowy obraz zagadnienia, nową próbę interpretacji. Zakres podjętych działań najlepiej oddaje układ pracy, do którego nie mam zastrzeżeń. Podkreślić jednak należy, że został on zaplanowany tak, aby w pełni oddać plany Autora. Zarówno w odniesieniu do Egiptu jak i Krety. W pracy poddano bowiem szczegółowemu (co wyraźnie zaznaczam) opisowi i analizie wyroby egipskie i egipszujące odkryte na Krecie oraz wytwory kretańskie znalezione w Egipcie. Na pierwszym miejscu naczynia kamienne.

W pracy oceniono, zweryfikowano i opisano problem egipskich skarabeuszy i ich kretańskich naśladownictw, przedstawień kota, krokodyla, małpy, pszczoły, sistrum. Odniesiono się do znalezisk skorupy jaj strusich, paciorków oraz zabytków „innych kategorii”. Każdy z tematów potraktowano bardzo starannie – zaprezentowane oceny Autora świadczą o jego znakomitej znajomości tematu.

Zgodnie z zaplanowanym układem pracy Autor poddał ocenie każdą z wymienionych wyżej kategorię przedmiotów. Są to prezentacje szczegółowe, co ważniejsze, opatrzone dokumentacją rysunkową oraz fotograficzną każdego (podkreślam, każdego) zabytku. To kolejny, w moim przekonaniu, ogromny plus pracy. Doktorant stworzył bowiem bazę danych, która może pozwolić na dalsze rozważania odnoszące się do wielu tematów. Pozwala również na ocenę wykonanej pracy. Nie mam zastrzeżeń do tej części rozprawy. W każdym bądź razie w moim przekonaniu, dane o konkretnych zabytkach mogą stać się bazą dla studiów na rozmaite tematy. Tym bardziej, że nie zabrakło licznych danych o zabytkach minojskich

odkrytych w Egipcie. Bardzo interesująco wypadł rozdział dotyczący wpływu Egiptu na sztukę minojską.

Muszę przy tym zaznaczyć, że moje pytania, nieliczne, które rodziły się w trakcie czytania pracy, znajdowały odpowiedź w dalszych jej partiach.

Opis zabytków dokumentujących rozważania D. Borowki jest pełny. Nie budzi zastrzeżeń. Podobnie jak zaprezentowane komentarze. Komentarze, które prowadziły do wniosków zawartych w końcowej partii rozprawy. Dla przykładu, w pracy opisano między innymi naczynia kamienne (zwracając uwagę na efekty dotychczasowych studiów). Szczególną uwagę, która wynika ze znajomości tematu przez Doktoranta, przykuwają naczynia Kamares odkryte w Egipcie (ze zwróceniem uwagi na miejsce znalezienia) oraz naczynia Kamares z Krety. Opisano naczynia egipskie i egiptyzujące odnalezione na Krecie.

Zwracam uwagę na te opisy (traktując je jako przykładowe), bowiem ciekawym pomysłem było zakończenie takich opisów tabelą, zawierającą wszystkie niezbędne dane. Tym bardziej, że wiele uwagi, co istotne, poświęcił Autor na rozważania nad rozpowszechnieniem prezentowanej przez Niego kategorii zabytków w konkretnym regionie. Na przykład minojskie "imitacje" z Mochlos i grobów Mesary (s. 57). Przy okazji, odnosząc się do znaleziska naczyń z Mochlos, D. Borowka zwrócił uwagę (za A. Bevanem), że podobne typy znane są z Byblos – to jedno ze stwierdzeń, które „finał” znajdują w „podsumowaniu” studiów.

W rozważaniach na temat wspomnianych wyżej skarabeuszy, podając dla przykładu, Autora rozprawy jest zdania, że na Krecie skarabeusze produkowane być miały w Okresie Przedpałacowym i Okresie Starszych Pałaców. Zwraca uwagę informacja o znaleziskach z grobów tolosowych z Messary. Kreteńskim imitacjom egipskich skarabeuszy D. Borowka poświęcił więcej uwagi. Tym bardziej, iż stwierdził, że w Okresie Starszych Pałaców skarabeusze były „obecne” w różnych częściach Krety.

W tym miejscu pracy pojawił się (s. 124-126) po raz pierwszy tekst określony mianem „Dodatek”. „Dodatki” pozwoliły na szczegółowe prezentacje konkretnych materiałów – na przykład figurek, aplikacji i naczyń w kształcie żuków. To dobry pomysł. Widać to w kolejnym „Dodatku”.

Przykłady bardzo starannej prezentacji konkretnej grupy zabytków można mnożyć. Szczególnym tego świadectwem jest partia pracy odnosząca się do skarbu z Eginu (s. 188-203).

Nie zabrakło w ocenianej pracy dyskusji na temat egipskich wpływów na minojską ikonografię.

Bardzo dobre, moim zdaniem, rozważania dotyczą zabytków minojskich odnalezionych w Egipcie. Najstarsze, jak potwierdził D. Borovka, pochodzą z okresu Nowego Państwa. Chronologia importowanych naczyń wskazuje, w opinii Autora, że naczynia Kamares wcześniej pojawiły się w Egipcie niż na terenie Lewantu. To cenna uwaga.

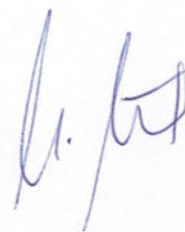
Wszystkie oceny, wnioski i ustalenia zaprezentowane w obszernej pracy D. Borowki, zebrane zostały w Podsumowaniu. Poprzedza je tabela 'Importy egipskie i zabytki egiptyzujące z Okresu Przedpałacowego i Okresu Starszych Pałaców'. Zaprezentowano dane o roli Knossos, gdzie znaleziono najwięcej wyrobów egipskich (głównie pałacu i jego okolicy). Pokazano znaczenie Fajstos i Malia w relacjach minojskiego świata z Egiptem, uzupełniając studia o dyskusję na temat religii. Trudno podjąć dyskusję z wyrażonymi i uzasadnionymi sądami Autora. Także tym wyrażonym w Podsumowaniu, iż kontakty Krety z Egiptem uległy ograniczeniu w związku z osłabieniem Egiptu. Mam nadzieję, że praca ta zaowocuje nową dyskusją na przedstawione w ocenianej pracy rozważania.

Rozważania te, moim zdaniem bardzo cenne, zamykają bogata bibliografia oraz katalog zabytków. Jestem pod wrażeniem, jak wiele pracy włożył Autor w zebranie dokumentacji znalezisk. Zabytki opisane są w szczegółach. Zwraca uwagę dokumentacja fotograficzna i rysunkowa, umożliwiająca sprawdzenie poprawności ocen Autora. Podnosi to wartość poznawczą pracy.

Ocenianą pracę Dawida Borowki uważam za nowatorską, bardzo istotną w badaniach na dziejami Krety. Wnioskuje o jej wyróżnienie. Nie mam wątpliwości, że praca ta powinna zostać opublikowana.

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że praca D. Borowki, która dała nowy obraz stosunków minojskiej Krety z Egiptem, spełnia wszelkie wymagania stawiane pracom

doktorskim. Wnoszę o dopuszczenie Dawida Borowki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, consisting of a stylized first letter followed by several loops and a final vertical stroke.